

Így nyírták ki a magyar autonómiát Romániában

Negyvenöt évvel ezelőtt, 1968 februárjában tüntették el az akkor már csak névleg autonóm magyar terület utolsó maradványait Romániában. Az igazi csapásokat korábban, az 1956-os magyar forradalom után mérték a magyar nemzetépítés lehetőségét is magában rejtő Magyar Autonóm Tartományra.

„Befejeződött a román parlament ülése” – ez a semmitmondó cím jelent meg 1968. február 17-én a Népszabadságban. A rövid cikkből nem derül ki, mi történt: „A román nagy nemzetgyűlés (...) megvitatta, és törvényerőre emelte a közigazgatási-területi átszervezést.” A hír szerint megerendszert hoztak létre 1968. február 16-ai hatállyal.

A magyar pártlapból tehát nem lehetett megtudni, hogy a nagy nemzetgyűlés valójában véget vetett az „autonóm” magyar közigazgatási területek 16 éves hagyományának Romániában. Megszüntették ugyanis a Maros-Magyar Autonóm Tartományt. Ennek felbomlásából jött létre a mai Maros és Hargita megye, illetve ekkor, 1968-ban választották le Brassó tartományból Kovászna megyét Székelyföld déli harmadán.

Észak-Erdély többször is gazdát cserélt

A részben vagy többségében magyarlakta észak-erdélyi területek – és a Székelyföld is – a második világháború vége óta gondot okoztak a Szovjetunióknak. Miután 1944-ben a Vörös Hadsereg – szövetségben az épp hogy átállt királyi Romániával – elfoglalta az 1940-44 között Magyarországhoz tartozó Észak-Erdélyt, rövid ideig román közigazgatás alatt állt a terület. Am itt olyan vérengzéseket hajtott végre az önkéntes román rohamcsapatokból álló Maniu-gárda, hogy Vinogradov orosz vezérezredes szovjet katonai közigazgatást vezetett be 1944. november 14-én – írja R. Süle Andrea történész a Románia 1944-1990 című kötet társszerzőjeként.

Visinszkij szovjet külügyminiszter-helyettes 1945-ben megfenyegette a román királyt: az ország függetlenségét veszélyezteti, ha nem nevezi ki Petru Grozát kormányfőnek. Cserében Moszkva Észak-Erdély román közigazgatás alá helyezését is megpendítette. Ez meg is történt Groza kinevezése után, de Sztálin a nemzeti jogok biztosítását előírta.

Sztálin hozta létre az autonóm területet

Marosvásárhely volt a Magyar Autonóm Tartomány központja

Groza valóban enyhébb politikát folytatott, ám a földosztásoknál a magyarokat súlyos sérelmek érték. A nemzeti érdekképviseletre elvben hivatott Magyar Népi Szövetség (MNSZ) működése a kommunista diktatúra erősödésével, 1947-től formálissá vált Romániában, írja R. Süle. Az 1948-as román alkotmány a kisebbségi kollektív jogokat tovább korlátozta. 1949-ben letartóztatták Márton Áron püspököt, mert az egyházi iskolák anyanyelvi oktatását védte, majd az MNSZ több vezetője és más prominens magyarok kerültek börtönbe. Sokan a Duna-delta haláltáboraiba jutottak, az MNSZ 1953-ban megszűnt.

Így a hagyományos értelemben vett magyar érdekképviselet lehetetlenné vált, de Sztálin 1952-ben Romániában is bevezette a szovjet nemzeti modell, és autonóm tartományt kreált. Stefani Bottoni történész néhány éve könyvet írt Sztálin a székelyeknél

címmel. Szerinte 1952-ben mind a magyar, mind a román kommunistákat meglepte a szovjet ötlet a székelyföldi magyar autonómiáról. A magyarok körében azért nem volt népszerű ez, mert politikájukat összeredélyi szinten akarták képviselni, a románok pedig Románia egységét féltették.

Nem igazi autonómia, inkább üvegház

Természetesen 1952-ben egyik fél sem mert ellenkezni Sztálinnal. Így Bottoni szerint ha nem is jött létre klasszikus értelemben vett autonómia a Magyar Autonóm Tartomány (MAT) székelyföldi területein, nagyjából a mai Maros megye magyarlakta területeit, továbbá a mai Kovászna és Hargita megyéket egyesítették ebben az „autonóm” közigazgatási egységben.

Az „autonóm” szó nem igazi önrendelkezést jelentett, hanem a kommunizmus „közelebb hozását” az adott nemzetségekhez. Így a beszolgáltatások, a represszió a sztálinista MAT-ban is megvalósult, de az „elnyomottak nyelvén”, magyar kommunisták vezényletével. Bárdi Nándor kisebbségkutató szerint itt magyar nyelvi keretek között folyt a társadalom átalakítása, de a MAT-on kívüli Erdélyben a magyar nyelvhasználat leszűkül, elkezdődött a kulturális intézményrendszer leépülése, elrománosítása.

Bottoni „üvegháznak” minősíti a Magyar Autonóm Tartományt: az oktatási és kulturális intézmények, színházak, művelődési házak és néptáncscsoportok kiemelkedő szerepet játszottak ugyanis az archaizált vagy folklorizált székely identitástudat megőrzésében. A MAT-ban nem a kommunista párt hivatalos ideológiája játszott a legfontosabb szerepet, hanem az egalitárius, egyenlőségelvű társadalomkép és a magyar népi kultúra.

Fordulópont: 1956

Ebben a magyar nemzetépítés lehetőségét is magában rejtő folyamatban hozott döntő fordulatot az 1956-os magyar forradalom, amely az erdélyi fiatalokat is mozgósította. 1957. március 15. előestéjén magyar diákcsoportok rendszerellenes demonstrációkat szerveztek. Sepsiszentgyörgyön tíz diák gyászszalagos koszorút rakott a '48-as emlékműre. Szintén 1957. március 15-én a Petőfi-emlékműnél az EMISZ – az Erdélyi Magyar Ifjak Szövetségét 1956-ban Brassóban alapította néhány magyar középiskolás és munkás – demonstrált, a szervezet tevékenysége a Székelyföldre is kiterjedt.

Mindez kapóra jött a román hatóságoknak arra, hogy fellépjenek a magyar autonómia ellen. Bottoni rámutat arra, hogy e folyamatok összekapcsolódtak a csehszlovákiai hasonló intézkedésekkel és más kelet-európai homogenizáló törekvésekkel. Az események gyökere azonban keletebbre keresendő: Hruscsov ekkor látott neki újra a Szovjetunió oroszításának.

Így aztán 1956 után kezdődik meg a MAT felszámolása (formailag előbb csak 1960-as átalakítása), illetve a MAT-on kívüli, kolozsvári magyar Bolyai Egyetem egy román intézménnyel való 1959-es egyesítése, a nemzeti nyelven való oktatás további visszaszorítása. Bottoni szerint 56 után a romániai magyar nemzetségi kommunisták felügyelete alatt indult meg Székelyföld társadalmi betagolódása az egységes román kommunista államba. A román hatóságok ekkor átértelmezték a magyar kérdést: Erdély ismét politikai, sőt állambiztonsági ügyé vált (bár nemcsak magyarok ellen léptek fel ekkoriban).

Román kézben a MAT kulcspozíciói

A MAT kulcspozíciói fokozatosan románok kezébe kerültek 1956 után. A háttérben a „nemzeti homogenizációs program” állt. Bárdi Nándor szerint ekkor a szeparatizmus elleni küzdelem jegyében sor került a román és a magyar intézmények összevonására.

1957 januárjában Budapesten Varsói Szerződés-

csúcstalálkozót rendeztek, amely fordulatot hozott: Magyarországon a Kádár-kormány elhatározta a megtorlást, Romániában pedig Alexandru Draghici állam-biztonsági miniszter parancsot adott hírszerző akciókra. Az 1957. februári romániai parlamenti választásokat számos incidens kísérte Székelyföldön.

Ezután az 1957. február 23-ai zárt ülésen a román belügyminisztérium képviselői (az ekkor már a pártban második emberek számító Nicolae Ceausescu emberei) és a tartományi párttitkárok csaptak össze. Draghici 1957 decemberében nevezte először veszélyforrásnak a kisebbségeket. Szerinte 240 nyomozás folyt csak a MAT területén. (Draghici 1993-ban Magyarországon hunyt el, hiába kérte Románia évenként az Antall-kormánytól az exminiszter kiadatását.)

Romániában az 1956-os magyar forradalom után legalább 45 román és magyar nemzetségi embert végeztek ki, az elítéltek száma pedig 1957-59 között tízezerre tehető (többségében románokról van szó), de a börtönbe kerültek összlétszáma akár majdnem 18 ezer lehetett. A legtöbb letartóztatás nem Erdélyben történt, hanem Galati és Craiova megyékben. Bár a teljes népességhez viszonyítva a magyarokat sűrűbben sújtották a letartóztatások, igazán kirívó a halálos ítéletek kiszabása volt. Bottoni szerint 1958-ban 34 romániai halálraítélt közül tizenhárman (38 százalék) voltak magyarok.

A MAT megtörése

A MAT végleges meggyengítése, feldarabolása és román lakossággal való felduzzasztása 1960 végén történt. Ekkor került Kézdi és Sepsi járás Brassó tartományhoz. A MAT helyett létrehozták az MMAT-ot, vagyis a Maros-Magyar Autonóm Tartományt, amelyhez viszont román lakta Kolozs megyei területeket csaptak, módosítva az etnikai arányokat.

Végül a folyamatot a már említett 1968-as átszervezés tetőzte be. Ekkor a korábbi 17 tartomány helyett 40 megye jött létre – ezt már az említett Románia 1944-1990 című kötetben írja Hunya Gábor. A megerendszert megszüntetésével feldarabolták a Maros-Magyar Autonóm Tartományt is, amelyet Maros és Hargita megyékre bontottak szét.

Valójában ez már csak formai változás volt, és az ekkor létrehozott Kovásznának – Sepsi és Kézdi jársoknak – a román többségű Brassóból történő 1968-as kiválása pozitívnek is lehetne tekinthető. Ez a térség ugyanis a MAT részét képezte 1952 és 1960 között. Így az átszervezést a magyar tartományi vezetők a hatvanas évek végének viszonylag liberális belpolitikai helyzetében nem tekintették a nemzeti jogok csökkentésének – írta Hunya Gábor.

Nem váltak be a magyar remények

Az 1965-től, Gheorghe Gheorghiu-Dej pártvezér halálától a hatalmát fokozatosan kiépítő új pártfőtökár, a később a nacionalizmusra építő Nicolae Ceausescu kezdeti éveiben valóban eltért a korábbi kommunista vezetőktől. 1968-ban Románia például nem vett részt a Prágai Tavasz katonai eltiprásában, Csehszlovákia katonai megszállásában, és Románián belül is némileg teret engedett a kisebbségi törekvéseknek ebben a periódusban.

Hunya az 1968-as közigazgatási reform kapcsán hangsúlyozza: „...a hatalom ugyanis ekkor még nem használta ki a megosztás és a külön státusz felszámolásából adódó lehetőségeket, a maradék kollektív nemzeti jogok elvesztése sokak számára nem látszott nagy áldozatnak, amikor az általános oktatási, publikálási, művelődési lehetőségek rövid időre javultak” Romániában.

Am utólag nem váltak be a magyar remények. Marosvásárhely elrománosításához például nagyban hozzájárult az 1964-re elkészült Azomures vegyi művek, amelynek építését és ellátását román munkaerővel még a MAT elleni kampány idején határozta el Bukarest. A magyar autonómia megszűntével a város etnikai arányai lassan eltolódtak. 1966-ban még 60-61 ezer magyar jutott 24-25 ezer románra a népszámlálások tanúsága szerint, 2002-ben viszont már a románok kerültek többségbe. A 2011-es népszavazás azt mutatja – bár ezeket az adatokat nagyfokú óvatossággal kell kezelni a kisebbségkutatók szerint -, hogy 66 ezer románra már csak 57 ezer magyar jut Marosvásárhelyen.

Szegő Iván Miklós – origo.hu

